

Pròleg

QUI ESCRIU FA UN VIATGE, un periple interior a la recerca de respostes, de trobar sentit a allò que no es comprèn; tal vegada és una travessia amb la voluntat de deixar un testimoni, de fer una denúncia o, simplement, el desig d'assolir la bellesa a través de la paraula escrita, que no és poc. Sigui quin sigui l'objectiu, els itineraris de l'escriptura esdevenen una descoberta de l'entorn, de l'essència de les coses, de nosaltres mateixos. És la conseqüència d'escarbotar per l'ànima, de seguir la petjada de la memòria i anar a l'encalç del coneixement.

En el present recull, que tinc el goig de prologar, hi conflueixen retalls de vida, reals o imaginats, retrats d'indrets, d'instantis i situacions punyents o de fina ironia que no es volen perdre pels viarans de l'oblit. Diverses veus donen vida a una obra coral on el temps, tan preuat com fugisser, és el principal protagonista. Un temps que s'atura per desco-

brir-nos secrets amagats, històries d'amor i desamor, encontres afortunats o de quan els matrimonis es concertaven. Un temps que recalca en el pòsit dissortat que ha deixat la guerra, tan terrible com inútil i que allargassa la seva ombra en una postguerra esporuguida que es trasbalsa amb l'estrèpit d'uns petards de revetlla, que destil·la bocins de records del barri on s'hi ha fet vida, que ens parla de botigues i botiguers que ja han desaparegut. D'un temps que joguineja amb màquines d'escriure que no es fan servir, que gaudeix de la còmplice companyonia d'un cotxe i pateix amb el fat engabiats d'un hospital o d'una presó. D'un temps que es perd en assumptes tèrbols de l'església, que es pregunta a on ens porten els canvis ideològics amb la possible pèrdua d'identitat o de com una solista pot canviar el desí d'una persona. Temps que evoquen el periple vital de qui volia ser poeta o l'evolució de quatre arreplegats Un temps que es complau en l'humor que provoca una bruixa confosa pels canvis que sotraguegen la seva existència, les juguesques esbojarrades d'uns amics o les peripècies d'una mestra jove. I un temps que es deixa amoi-xar per la família, relats amarats de tendresa i sensibilitat vers els avis, una criatura adoptada o un pare estimat.

Tot plegat, una bella passejada pels fulls escrits, un exercici literari amb bon ofici i tremp narratiu.

Temps era temps, ben cert que ho era. I ara és el de llegir. Que gaudiu d'aquest recull, amics lectors. Un llibre per degustar, per compartir.

Maria Carme Roca
Esriptora

El secret de Serrabona

Aleix de Ferrater (*Aleix de Ferrater*)

ENCARA SORPRESOS PER LA CARTA de la Xènia, la Toneta va tornar ràpidament al costat d'en Quimet, que plorava. En Jaume es concentrà de nou en la feina. Aquell dilluns sabia que en tindria molt poca. La tartana de Granollers havia arribat feia poca estona, amb només dues hores de retard i quatre cartes. Normalment n'arribava una dotzena, però les dificultats causades per aquella duríssima guerra contra el francès feia que la correspondència i, per tant, el seu ofici de carter, anés cada cop pitjor, fos cada cop més escàs.

S'havia imaginat que el propi conflicte faria escriure més a la gent, que hi hauria més necessitat de comentar les penúries, les morts d'aquest o d'aquell o les darreres novetats que anaven arribant del front. A desgrat seu, però, s'adonava que els problemes no només venien per la dificultat de comunicar-se, sinó per les mateixes conseqüències de

tot conflicte armat. Els francesos havien requisat la majoria de tartanes i diligències. Les poques que arribaven de Granollers o Barcelona cada cop ho feien més espaiosament, amb més retard o simplement no arribaven.

A més a més, el perill de viatjar cada dia augmentava de forma més alarmant. La gana havia convertit els assalts pels camins de la contrada en el pa de cada dia. No només s'atacaven les tartanes, sinó també els carruatges dels traginers i, fins i tot, els modestos carros dels pagesos que, malgrat tot, continuaven portant els seus escassos productes a vendre als mercats de Caldes, Mollet o Granollers.

Per si no n'hi havia prou els soldats napoleònics havien dinamitat el pont de Montcada la vigília de Sant Josep, feia tres mesos. Per tant, les tartanes de Barcelona havien d'arribar a Vilamajor fent una gran marrada, creuant el pont de Santa Coloma i seguint el camí de Sant Fost i Vilanova fins a La Roca i Granollers. Aquest fet endarreriria encara més l'entrega, no només de la correspondència, sinó també de tota mena imaginable de mercaderies que, malgrat la guerra, continuaven circulant amunt i avall.

Es comentava que el rei Carles havia abdicat en favor del seu fill Ferran, però que aquest havia tornat el regne a mans del seu pare. La situació dinàstica no era gaire clara i fins i tot es rumorejava que si les coses continuaven així l'emperador Napoleó podria donar el tron al seu germà Josep.

Malgrat tot, els principals mals de cap d'en Jaume Paituví eren la carnisseria i el correu. La carta de la Xènia encara li voltava pel cap. Feia pocs anys el seu oncle Martí li havia deixat els dos negocis en herència. Eren anys de misèria i els pocs rals de benefici que obtenia per aquesta doble

ocupació no es podien pas desaprofitar. La carn era un bé cada cop més escàs i les requises de bestiar per part de les tropes franceses també eren molt freqüents.

Vivia al carrer Nou, tocant l'església de Sant Antoni, ara reconvertida en caserna i quadra fresca de cavalls. El petit pis estava situat damunt la carnisseria, amb dues senzilles habitacions i una saleta on la Toneta cosia i en Quimet dormia o plorava. A baix hi havia la cuina, un celler i un pati posterior que servia de tot, d'hort i fins i tot de pati. En Jaume era un home força alt, ceapat, d'uns quaranta anys, vermell de galtes i aspre cabell castany. Vivia amb la Toneta Bosch, la seva bonica esposa, vint anys més jove que ell, bruna de pell i bruna també de cabell, gairebé sempre recollit amb un mocador. Per ara, només havien tingut un fill, en Quimet, que encara no havia complert el primer any i només plorava.

Malgrat la diferència d'edat feien una parella envejada per tot el poble. Ell havia assumit que es quedaria per vestir sants, però l'enviament al front i posterior mort del primer marit de la Toneta havien precipitat els esdeveniments. Ella es reféu de la prematura mort d'en Ciset, primer amb el casament amb en Jaume i, sobretot, amb el posterior naixement d'en Quimet sis mesos més tard. Per sort cada dia se sentia més atreta, més a prop d'en Jaume, amb qui s'havia casat sense gaire il·lusió inicial, la veritat.

El temps però, li havia demostrat que en Jaume se l'estimava de debò i que, malgrat els temps difícils que estaven vivint, el seu home era ben capaç de portar la carnisseria, el correu i les tasques de bon pare i bon marit. El bestiar i el negoci eren cosa d'ell; ella s'encarregava de la casa, del menut i de l'hort.

Els pares de la Toneta vivien en una masia, a mig dia de Vilamajor, prop de l'ermita de Sant Elies. Es veien sovint, tant per raons familiars com comercials. Els pocs vedells i xais que pasturaven a Can Bosch eren la principal font d'abastiment de la carnisseria d'en Jaume. El bestiar d'aquella contrada era molt ben preuat. Alhora, estalviaven als pares de la Toneta baixar a vendre al mercat de Vilamajor i deixar la masia sense ningú, sense la necessària protecció.

Però aquell dilluns en Jaume estava tan sorprès com preocupat. Gairebé sempre llegia les cartes que li arribaven abans de repartir-les. La Toneta també estava d'acord amb aquella manca de respecte, que justificaven amb l'excusa de conèixer les darreres novetats que arribaven de la guerra. Abans de llegir-les resaven un Pare Nostre i després satisfien la seva curiositat.

La primera carta anava dirigida a l'Emma Forrellat, la jove masovera de Can Bosch, la masia dels pares de la Toneta. Les notícies d'en Cinto Pradell, el seu promès, no eren pas bones. L'havien fet presoner en una revolta a Madrid, on es deia que havia mort molta gent a principis de maig. En Cinto hi havia anat forçat pel reclutament obligatori de tots els joves de la comarca. La carta no deia res més. En Jaume reconeixia perfectament la lletra del jove masover, després d'haver-lo llegit en més d'una dotzena d'ocasions. Ara ho hauria de fer de nou; l'Emma no sabia llegir.

La segona carta anava dirigida a la senyora Marina de Fuengiral, una rica vídua barcelonina que s'havia traslladat a Vilamajor per recomanació mèdica. Patia forts problemes respiratoris i segons deien els metges els aires del Montseny,

més secs i eixuts que no pas els sempre humits de Barcelona, eren molt saludables. En realitat, però, tothom sabia que la vídua de Fuengiral s'havia refugiat a Vilamajor fugint de les penúries econòmiques del negoci familiar d'indianes, que feia més de cent anys regentava la seva família.

Havien pagat al rei Felip V una fortuna, a canvi de falsejar el seu origen català. En aquells temps només podien comerciar amb les Amèriques els ciutadans del Regne de Castella. Tothom sabia que en realitat el cognom de la senyora Marina no era pas Fuengiral, sinó Font Giralt. Per això ningú veia amb bons ulls aquella rica barcelonina que, una vegada i una altra, s'entossudia a parlar en castellà, llengua que gairebé cap habitant de Vilamajor coneixia.

La carta era del seu germà, don Alfonso de Fuengiral, un alt funcionari de la cort del rei Carles. Com gairebé sempre, perquè ja n'havia enviat d'altres, el germà de la senyora Marina només explicava les meravelles de la vida a la capital del regne. En Jaume i la Toneta llegien astorats el contingut d'aquella carta tan buida, tan hipòcrita segons ells i tan falsa. Només feia un mes dels esdeveniments de la revolta als carrers de Madrid i aquell il·lustre funcionari només feia que parlar de les festes de l'alta societat de la capital del regne; cap referència a la revolta, cap referència als morts, als afusellats. No sabien pas si portar la carta a la seva destinatària o bé llençar-la directament al foc. Van optar per la primera opció, tement alguna reacció negativa de don Alfonso.

Per sort la tercera carta tenia un altre caire. No era tan sorprenent com la de la Xènia, però gairebé. Anava dirigida a en Manel de Cal Cuscó, la darrera i solitària casa

del poble, camí de Cànoves. En Manel era un home força gran; en realitat ningú no sabia la seva edat, encara que segurament no deuria baixar dels setanta. Vivia sol des de feia més de vint anys, quan se li va morir la dona d'unes febres molt estranyes. No havien tingut cap fill i des de llavors la seva vida s'havia centrat únicament en la feina del camp. Tenia parents prop d'Argentona, però ja feia molts anys que no rebia notícies d'ells. Aquella carta... ara sí: ara en Jaume li podria portar amb un somriure de boca a orella. Cada cop que en Jaume i en Manel es trobaven pel poble aquest darrer li preguntava si havia alguna carta per a ell. La resposta sempre era la mateixa: «No».

Però ara, per fi, sí que li podria dir «Sí». A més, sabia que aquella carta, no només li agradaria sinó que pràcticament li resoldria tots els problemes derivats de la seva solitud. Cal Cuscó era una masia prou gran per poder acollir els seus dos únics nebots, en Sidro i en Vicenç, amb les respectives esposes i els dos fills del primer. En Manel sempre havia volgut tenir contacte amb la seva única família, els dos nebots d'Argentona, però un antic enfrontament amb el germà gran va fer que aquest marxés de Vilamajor. Des de llavors l'únic desig, i més encara després de la mort de la seva dona, havia sigut refer els lligams familiars de nou a Vilamajor, a Cal Cuscó. Ara qui s'havia mort era en Berto, el germà gran. La carta no deia gaires coses més, però en Jaume i la Toneta van deduir que aquella mort podria ser l'inici de la reunificació de Cal Cuscó, vint-i-cinc anys després. Es moria per portar la carta i veure la reacció que tothom coneixia i desitjava d'en Manel, un dels homes més estimats del poble i a qui tothom donava suport, perquè coneixien

prou bé els motius de l'enfrontament amb el seu germà. Potser ara havia arribat el moment. Entre tantes desgràcies causades per la guerra, la nova de la mort d'en Berto Cuscó podria ser la gran notícia de l'any a Vilamajor.

L'únic dubte que tenia en Jaume era saber si tants anys de solitud haurien fet canviar d'opinió en Manel. La Toneta però, sempre havia insistit que aquell home mai no acabaria els seus dies sol. I la Toneta sempre ho encertava; tenia una gran intuïció pels fets que havien de passar i que el seu marit sempre tenia en bona consideració abans de prendre cap decisió.

Ara bé, la carta que més va sorprendre la Toneta i en Jaume va ser la darrera que van llegir. Anava dirigida a la Xènia Sabartés, la dona més gran de Vilamajor, aquesta sí sense cap parent conegut. Mai no havia rebut cap carta. Ara, gairebé als noranta-dos anys, semblava impossible que n'hi arribés una.

El carter i la seva dona van resar dos Parenostres abans de llegir el contingut. Es van quedar glaçats. La carta anava signada per Pere Nolasc Mora i Sever, bisbe de Solsona. En acabar no donaven crèdit al que havien llegit. Van haver de resar dos Pare Nostres més i dues Ave Maries de propina, per si de cas. La carta explicava la sorprenent història de la Xènia Sabartés.

La seva mare, Eugènia Tusquets, era una jove i atractiva vídua barcelonina que freqüentava els cercles més aristocràtics de la capital catalana de principis del segle XVIII durant la Guerra de Successió. Tals eren aquestes relacions que, fins i tot, s'havia convertit en l'amant preferida de l'arxiduc Carles d'Àustria. Aquest no freqüentava gaire les

estades a la ciutat, però cada cop que ho feia, això sí, no deixava de visitar l'Eugènia a la seva casa del carrer d'Argenteria, prop de Santa Maria del Mar, o bé convidar-la discretament a les estances privades del Palau Reial.

Un cop finalitzada i perduda la Guerra l'Eugènia Tusquets va ser denunciada pels felipistes i empresonada als calabossos de la plaça del Blat. Però en una visita del rei Felip a Barcelona li van arribar veus referents a la vida i els encants de l'antiga amant de l'arxiduc. Va ordenar que la hi presentessin. En veure-la va quedar tan corprès i trasbalsat com el seu predecessor. Realment l'Eugènia Tusquets tenia una mirada i una compostura que van captivar completament el rei borbó la nit que la van fer entrar d'amagat a les estances reials. Aquest va decidir que seguiria les mateixes passes de l'arxiduc. Així fou com l'Eugènia Tusquets, vídua, ciutadana de Barcelona, es va convertir també en l'amant del rei Felip V.

Fruit d'aquesta relació nasqué la Xènia, el 19 de juny de 1716. Aquell va ser el seu Decret de Nova Planta més particular. Amb els anys, però, i davant les cada cop més males mirades dels seus veïns, que coneixien massa bé el que havia succeït, l'Eugènia Tusquets i la seva filla van haver de marxar de Barcelona. Amb l'ajut de mossèn Vadó Sabartés, rector de Vilamajor, parent llunyà del de Santa Maria del Mar, on l'Eugènia assistia devotament a missa dos cops al dia, va recaure en una masia d'aquest poble del Montseny tres anys més tard.

A Barcelona ningú no va saber realment on havia marxat. Van córrer rumors que el rei se l'havia endut a la cort de Madrid. Però a Vilamajor mossèn Vadó va explicar

que es tractava d'una parenta llunyana seva que havia enviadat durant la Guerra. Així fou com la Xènia Sabartés va començar la seva estada al poble.

Pocs anys més tard la seva mare va morir a causa d'unes infeccions molt estranyes i la Xènia no va tenir més remei que espavilar-se tota sola. Havia complert catorze anys i coneixia perfectament totes les tasques que havia de fer a casa i al camp. No es va casar mai. Per un caràcter molt introvertit i, sobretot, pels rumors que la vinculaven amb la bruixeria, va quedar pràcticament aïllada de la resta del poble.

A mossèn Vadó també li va tocar el rebre per aquests rumors. Veient a més que l'església cada cop tenia menys fidels es veié forçat a marxar del poble. Va ingressar com a monjo al priorat de Santa Maria de Serrabona, prop de la vila rossellonesa d'Elna. El priorat feia gairebé cent cinquanta anys que estava abandonat com a abadia. Només hi residien dos monjos, fra Germà i fra Baldiri, amb tasques de conreu, ramaderia i algun que altre prec. Mossèn Vadó Sabartés es convertí, doncs, en el tercer monjo. Actualment depenia del Bisbat de Solsona. Allà dalt va passar els seus darrers anys de vida. Durant la seva agonia però, va confessar als dos companys tota la dissort de la vida de la Xènia, fet que sempre el mortificà durant la seva estada a Serrabona.

El secret de la filla de l'amant del rei Felip V es va guardar santament durant anys dins les parets rosades de l'abadia romànica. Un bon dia però, fra Baldiri s'assabentà d'un antic edicte del rei Felip V escrit poc abans de la seva mort, on esmentava donar una gran recompensa econòmica a tota aquella persona que tingués coneixement d'on parava l'Eugènia Tusquets i la seva filla. Amb el pas dels anys

es veu que el rei Borbó s'havia entendrit i volia saber on parava la seva filla il·legítima, per tal de donar-li el tracte que no havia rebut mai.

Aquell edicte encara era vigent i fra Baldiri va pensar que s'havia produït un miracle. Així fou com ho va comunicar al bisbe de Solsona. Amb la compensació que potser li donaria podria refer el precari estat del campanar de l'abadia i tornar a la Xènia Sabartés, si encara vivia, el tracte que realment es mereixia aquella pobra dissortada. Va enviar la carta amb les dades que li havia confessat mossèn Vadó. Així fou com el bisbe de Solsona, un cop coneguts els fets, es posà en contacte escrit amb la Xènia.

• • •

L'endemà, però, tot havia canviat. L'Emma Forrellat, la jove masovera de Can Bosch, estava en cinta i a punt de casar-se amb un altre masover, fill d'una família molt estimada i de pròsperes terres de Palautordera. La notícia de l'empresonament d'en Cinto Pradell, el seu oblidat promès, només li va causar una lleugera commoció. Ara sí que es podria casar tranquil·la. I si algun dia tornava en Cinto sempre li podria dir que s'havia casat perquè tothom el donava per mort i que en Josep Clausella, el de Palautordera era un gran masover i una millor persona.

Per la seva banda la senyora de Fuengiral, indignada, va haver de confessar a en Jaume la seva realitat, davant un nou to de menyspreu del carter en lliurar-li la carta del seu germà. En un correctíssim català la senyora Marina li digué que el negoci familiar d'indianes continuava funcionant perfectament, que amb els beneficis estaven comprant armes a molts guerrillers que lluitaven contra l'exèrcit na-

poleònic i que si no s'ho creia en pocs dies en veuria una de molt grossa a la collada del Bruc, prop de Montserrat. Afegí molt seriosa que si se li escapava la llengua ell mateix tastaria la pólvora dels Font Giralt. Vermella d'ira continuà confessant que les cartes del seu germà estaven escrites en un codi secret, que detallava els moviments de les tropes franceses, gràcies a les amistats d'aquest a la cort de Madrid, respirant els pensaments del rei Carles i també dels generals francesos. En Jaume va sortir de casa Font Giralt tremolant com un porc el dia de Sant Martí.

Més tard, en Manel de Cal Cuscó va rebre amb molt mala cara les notícies dels seus nebots d'Argentona. La reunificació familiar que tant il·lusionava a tot Vilamajor va quedar en un no res. Ell s'havia acostumat a viure sol i es negava a conviure de nou sota el mateix sostre que el dels seus nebots, tan bevedors com en Berto, el seu germà, motiu pel qual sempre havien discutit. El vi, o millor dit, les conseqüències de massa vi havien provocat que en Berto es jugués la casa en una fosquíssima partida de cartes. No només va perdre la casa, sinó també la seva dona. Ecurat, amb una mà al davant i una altra al darrere, en Berto Cuscó va haver de marxar lluny de Vilamajor. Ara però, en Manel sabia per altres contactes que els seus nebots, en Sidro i en Vicenç, també havien perdut les terres d'Argentona en una altra maleïda partida de cartes. Portaven el joc i la perdició a les venes i no en volia saber res de res. El pobre Jaume va sortir de Cal Cuscó amb la cua entre cames.

Només quedava l'entrega d'una carta. Esperava que la darrera tingués un resultat més positiu que els anteriors. D'entrada, la Xènia es quedà d'una peça quan va veure el

carter assegurant-li que portava una carta per a ella i que provenia del Bisbat de Solsona. Vermella com un tomàquet, vestida amb quatre parracs negres, un escàs cabell blanquíssim i acompanyada sempre pel Bram, el seu fidel gosset, va fer que passés a la cuina, preparà dos gots d'aiguardent i pregà a en Jaume que llegís lentament la misteriosa carta; tampoc en sabia. El carter ho va fer tan pausadament com va saber, sense aixecar els ulls del paper. En acabar la Xènia Sabartés no va poder dir res, estava petrificada. En conèixer que sa mare havia fet el que havia fet amb els dos reis i que, a més, era filla il·legítima d'un rei Borbó, més concretament de l'odiat Felip V, va patir un atac de cor que la va deixar ben estesa, en deixar al descobert, noranta-dos anys després, el secret de Serrabona.

•ARC•